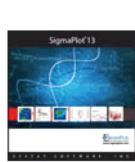

FÅ DINE ARTIKLER
PUBLISERT
PÅ REKORDTID

VI HAR
VERKTØYENE
DU TRENGER
alfasoft.no

Tvilsom kildebruk truer kvaliteten i forskningen

KRONIKK: Hvis vi er opptatt av kvalitetssikring av kunnskap bør vi rette oppmerksomheten mot tvilsom akademisk kildebruk, nemlig den akademiske hviskeleken, skriver Ole Bjørn Rekdal denne kronikken.

Ole Bjørn Rekdal
førsteamanuensis, Høgskolen i Bergen

24.10.2014 05:00

Når jeg forteller folk at jeg forsker på akademiske vandrehistorier, får jeg ofte et forbauset blikk tilbake. Det er ikke det minste rart, for det ligger et

SE OGSÅ

Akademisk
pisspreik

paradoks i dette uttrykket. Vandrehistorier kjennetegnes ikke bare ved at de har et anstrengt forhold til virkeligheten: de er også strippet for informasjon om kilder som kan bekrefte eller avkrefte om det i det hele tatt finnes snev av sannhet i dem.

Det vitenskapelige sannhetskriteriet og strenge krav til dokumentasjon og etterprøvnbarhet burde bety at akademiske publikasjoner er det siste stedet man forventer å treffe på en vandrehistorie. Likevel finnes det svært mange akademiske vandrehistorier, og forklaringen ligger i at det også i akademia kan være stor forskjell på liv og lære.

En viktig drivkraft bak akademiske rykter og vandrehistorier er at akademikere tar snarveier når de håndterer kildene sine, enten fordi de har dårlig tid, eller fordi de mangler kunnskap om grunnleggende normer for håndtering av kunnskap.

Primitive former for plagiat

Det finnes en rik flora av ulike typer akademiske snarveier, men gjennom media hører vi i all hovedsak om én enkelt, og ekstrem variant: Tilfeller hvor både kildehenvisninger og anførselstegn som skulle vært der, er helt fraværende. I forskningsetiske retningslinjer er det vanlig å omtale dette som «den groveste» typen plagiat.

Det er naturligvis alvorlig at enkeltmennesker skaffer seg ufortjente karakterer, vitnemål og publikasjonspoeng på denne måten, uansett om det skyldes bevisst juks eller dyp dumskap.

Utover dette er imidlertid skadevirkningene av denne primitive formen for plagiat begrenset, og den kan aldri utgjøre noen alvorlig trussel mot kunnskapsbygging og vitenskapelig fremskritt. Årsaken er enkel: Hvis slike akademiske bidrag leses av mange, vil de bli avslørt. Og hvis de ikke blir lest, gjør de heller ingen skade.

Den akademiske hviskeleken

Hvis vi er opptatt av kvalitetssikring av kunnskap er det god grunn til å rette oppmerksomheten mot andre og langt mer utbredte typer tvilsom akademisk kildebruk. Mange av de vanligste formene dreier seg om ulike varianter av en unnlattessynd: brudd på prinsippet om å tilstrebe bruk av primærkilder eller førstehåndsbeskrivelser.

De uheldige konsekvensene av dette kan vi observere når vi følger kildehenvisninger, og finner en lang kjede av sekundærkilder hvor budskapet endres bitte litt for hvert ledd. Slike kjeder er en akademisk variant av hviskeleken, og dette kan få store følger for sluttresultatet.

Tall for antall gatebarn i Brasil har for eksempel blåst seg opp i endeløse spiraler av sekundærkilder, og det mest spektakulære utslaget, 30 millioner, finner man i en [UNICEF-publikasjon](#) fra 1984. Problemet med dette tallet er at det fantes bare 29,6 millioner barn og unge (mellom 5 og 19 år) i urbane strøk av Brasil på det tidspunktet. Syv millioner brasilianske gatebarn er et langt mer allment kjent anslag, men det er fortsatt et godt stykke ned til de 39,000 barna som forskeren Tobias Hecht kom fram til etter å ha gått gjennom det som fantes av primærkilder på temaet.

Katta i sekken

De fleste akademikere er nok klar over prinsippet om å tilstrebe bruk av primærkilder, men mange er nok for travle eller for late til å etterleve det. Og dessverre finnes det flere metoder man kan bruke for å kamuflere at man ikke har oppsøkt primærkilder.

Den groveste av dem er en form for mikro-plagiat, og som kan ha særdeles alvorlige konsekvenser for kunnskapsbygging. Hvis en forsker unnlater å oppsøke en primærkilde, men plagierer kildehenvisningen til den fra en sekundærkilde, vil han henvise direkte til en kilde som han selv ikke har lest. Det å si at man har oppsøkt en kilde som ikke er oppsøkt, er naturligvis en løgn, men i de aller fleste tilfeller slipper forskeren unna med det.

Hvis sekundærkilden har gjengitt primærkilden på en korrekt måte får det ingen uheldige konsekvenser for kunnskapen han formidler, og det er tilnærmet umulig å bevise at han ikke bare har unnlatt å oppsøke

Akademiske vandrehistorier

Både forskere og journalister stjeler

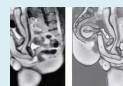
Er barn de beste

forskningjournalistene?

Forskere som skusler vekk ytringsfriheten sin

Forskere er gjerrige med kunnskapen sin

Forskers sexvideo sett over tre millioner ganger

Emneord

Forskningsetikk

Om forskning.no

primærkilden, men også begått et stygt tilfelle av plagiat.

Det alvorlige ved denne type kildemisbruk ligger i at plagiat av påstander og kildehenvisninger vil få en og samme observasjon, tolkning eller feiltolkning til å fremstå som to eller flere uavhengige, og dermed gjensidig bekreftende versjoner. Når en forsker tar denne typen akademisk snarvei, stoler han bokstavelig talt blindt på kilden han plagierer kildehenvisningen fra. I slike tilfeller risikerer han å få katta i sekken.

Når vi ser at flere forfattere, tilsynelatende helt uavhengig av hverandre, gjengir eller tolker en og samme kilde på nøyaktig samme feilaktige måte, har vi god grunn til å anta at dette dreier seg om plagiering av kildehenvisninger. Den digitale revolusjonen har gjort det mulig å studere utbredelsen av dette fenomenet, og konklusjonene er nedslående for de som måtte mene at det er viktig å opprettholde et skille mellom rykter og kunnskap.

Denne typen plagiat ligger langt utenfor rekkevidden til de mest sofistikerte plagiatkontrollprogrammer, og når de ikke avsløres ligger alt til rette for at feil kan forvandles til fakta. Dette er en av de grunnleggende mekanismene for hvordan akademiske vandrehistorier dannes og vokser seg sterke nok til å leve et langt liv gjennom akademiske publikasjoner.

Mangelfull opplæring

Noe av årsaken til at akademiske vandrehistorier kan blomstre et sted hvor de per definisjon skulle ha de mest karrige kår, er nok mangel på kunnskap om grunnleggende prinsipper for håndtering av kilder og kunnskap.

Alle utdanningsinstitusjoner har en eller annen form for undervisning i akademisk kildebruk, men omfang og kvalitet er nok varierende. Ofte dyttes ansvaret over på nettsider utformet av folk med massevis av kunnskap om formalia og formater, men med begrenset erfaring fra forskning, fagfelleoppdrag eller direkte veiledning på skriftlige akademiske arbeider.

Resultatet blir ofte kjedelige serier av tekniske oppskrifter og lange beretninger om tegnsetting og trivialiteter. Formalitetene overskygger ofte de virkelige store spørsmålene, for eksempel *hvorfor* det er et grunnleggende akademisk prinsipp at vi skal tilstrebe bruk av primærkilder eller førstehåndsbeskrivelser. Eller *hvorfor* plagiering av én enkelt kildehenvisning kan ha langt mer alvorlige konsekvenser enn det å kopiere store mengder tekst uten kildeangivelse og anførselstegn.

Hastverk

Hastverk og publiseringspress er også faktorer som bidrar til at akademiske vandrehistorier og annet tullball får lov til å florere som kunnskap eller vitenskapelige sannheter.

Det tar tid å sjekke og dobbeltsjekke sine egne kilder, og mange akademikere trøster seg selv med en antagelse som i de aller fleste tilfeller er helt riktig: Leserne er akkurat like travle og har heller ikke tid til å oppsøke kilder og dermed oppdage hvordan et budskap er blitt forvrengt eller feiltolket, eller hvordan en påstand som fremmes er sluttresultatet av hviskeleken; det siste og dermed svakeste leddet i lang kjede av sekundærkilder.

Nye typer fusk og fanteri

Den digitale revolusjonen har dessuten lagt forholdene til rette for nye typer fanteri som har bidratt til å redusere respekten for kildehenvisninger som verktøy for dokumentasjon, kvalitetssikring eller som inngangsportal til ny kunnskap.

Impaktfaktor og h-indeks er tall som beregnes ut fra hvor ofte akademiske publikasjoner siteres, og brukes som et mål for hvor stor innflytelse et tidsskrift eller en forfatter har.

Dette kan være nyttige verktøy hvis de blir brukt med måte og fornuft *innad* på ulike fagfelt, men denne fornuften er nok dessverre helt eller delvis fraværende i store deler av academia.

Når naive tellekantsfanatikere får lov til å sette sitt preg på et forskningsmiljø skapes det ikke bare ideelle forhold for forskere som finner

det meningsfullt å bruke sin kreativitet til å komme fram til stadig nye måter å finne opp kruttet på. I slike miljøer kan man også snuble over en akademisk form for organisert prostitusjon: siteringsklubber hvor medlemmene systematisk henviser til hverandres publikasjoner, ene og alene for å pumpe opp hverandres h-indekser og dermed muligheter til økt prestisje, forfremmelse eller lønnsøkning.

Et ekstra problem i forbindelse med dette er at det finnes redaktører som bedriver en variant av denne typen misbruk av siteringer. [De legger press på håpefulle](#) forfattere til å legge inn meningsløse kildehenvisninger til artikler i sitt eget tidsskrift for gjennom dette å øke impaktfaktoren.

Problemet med siteringsklubber og tidsskrifters selvsitering fikk en ny og skremmende dimensjon i 2012 da [tre vitenskapelige tidsskrifter](#) ble avslørt for overdrevne og systematiske henvisninger *til hverandre*: et siteringskartell på tidsskriftsnivå. I år har [15 nye tidsskrifter](#) - mange av dem publisert av de mest anerkjente vitenskapelige forlag - blitt avslørt for samme type sofistisert og høyt organisert manipulering av siteringer.

I løpet av sommeren har vi også fått et spektakulært eksempel på at også en annen og viktig skanse for akademisk kvalitetskontroll er truet. *Journal of Vibration and Control*, et prestisjetungt tidsskrift innen teknologi, har nylig trukket tilbake 60 artikler fordi det ble avdekket at de hadde blitt anbefalt for publisering gjennom en [organisert ring av fagfeller](#), mange med fiktive navn, titler og epostadresser.

Den digitale revolusjonens paradoks

Det ligger et paradoks i at det kan være meningsfullt å snakke om akademisk forfall i en tid da vi aldri har hatt bedre verktøy for å kvalitetssikre vår egen og hverandres forskning og kildebruk.

Kilder det tok meg uker å oppsøke for 25 år siden, kan jeg nå få opp på skjermen i løpet av sekunder. Digitale databaser, kombinert med programvare for automatisk nedlastning av store mengder litteratur og kildemateriell parallelt, har gjort det uhyre mye enklere å oppsøke kilder for å sjekke samsvar, pålitelighet, eller kanskje for å se om det er mer å lære fra en bestemt kilde.

Om ikke forfatterne selv bruker anledningen til å kvalitetssikre publikasjonene sine ved hjelp av disse verktøyene, så kan fagfeller og redaksjonene gjøre det. Men selv om det er fort gjort, ser vi at svært mange holder så stor fart at de likevel ikke gjør det.

Problemet er ikke bare at potensialet for kvalitetskontroll som ligger i disse vidunderlige nye digitale verktøyene ikke blir benyttet. De samme verktøyene kan også anvendes til et helt motsatt formål: Masseproduksjon av publikasjoner basert på kjappe søk og overfladisk lesing av titler og sammendrag, strippet for alt som heter kontekst eller kritisk refleksjon, men med en lang og imponerende litteraturliste bestående av tilsynelatende relevante titler.

Det største problemet med denne typen publikasjoner er ikke tiden vi kaster bort ved å lese dem. De bidrar også til å undergrave respekten for kildehenvisningen som et grunnleggende verktøy for dokumentasjon, etterprøvbarehet og veiviser til verdifull kunnskap. Når slike publikasjoner blir mange blir det dessuten tilsvarende vanskelig å finne fram til gode og grundige akademiske bidrag som det virkelig er verdt å lese, og som det kanskje også kan være meningsfullt å sitere som nok en verdifull byggekloss i vår felles streben etter å forstå verden omkring oss.

Referanser:

- Rekdal, Ole Bjørn. (2014). [Academic urban legends](#). *Social Studies of Science*, 44(4), 638–654.
- Rekdal, Ole Bjørn. (2014). [Academic citation practice: A sinking sheep?](#) *portal. Libraries and the Academy*, 14(4), 567-585.
- Rekdal, Ole Bjørn. (2014). [Monuments to academic carelessness: The self-fulfilling prophecy of Katherine Frost Bruner](#). *Science, Technology & Human Values*, 39(5), 744-758.